

כמה עולמות בכיתה? כמה אנו זקוקים לעזרת תלמידים?

מתוך "פתוח סגור פתוח" / יהודה עמיחי, "בני מתגייס" עמ' 162

ילד אחד – עולם גדול ורחב. שני ילדים – שלושה עולמות: עולמו של כל ילד לחוד ושל שניהם יחד. שלושה ילדים הם לא רק אחד ועוד אחד ועוד אחד. נוסף לשלושה – ראשון ושני יחד, ראשון ושלישי יחד, שני ושלישי יחד ונוסף עליהם עולמם של כולם יחד והרי לך שבעה עולמות גנוזים בעשרה, עשרים, שלשים ילד. עולמות רבים וקשים. לבדך, בלי עזרת הילדים, לא תכיר עולמות אלה ואז מלאכת החינוך שלך לא תצליח!

"דת הילד" / יאנוש קורצק עמ' 302.

לגופם של דברים נתבקשתי להעלות על הכתב כמה הרהורים ביחס לדרכנו בחינוך. ניתן לבחון את שאלת החינוך בכמה מישורים: היחס בין מורה לתלמיד, בין מורה למורה, בין מורה למנהל, בין מורה להורה וכו' (וחוזרת ועולה הערתו של קורצ'אק ביתר שאת וביתר עוז: כמה עולמות נפגשים בכיתה אחת?). ניתן לדון בשאלת החינוך לאור ההישגים של תלמידינו או לאור בעיות המשמעת בהם אנו נתקלים? ניתן לדון בשאלת החינוך לאור המטרות הפדגוגיות אותם הצבנו.

רציתי לדון בשאלת החינוך לאור שאלת התכלית. לברר יחד, למה אנחנו כאן? האם אנו "מחוברים לתלמידים? האם מקשיבים לנו? האם אנו יודעים איך להתייחס לעולמות שונים כל כך?

מערכת החינוך הדמוקרטית יכולה לתת מכלול שלם של פתרונות לצרור בעיות. אותי מעניינת התשובה לשאלה אחת: מה היחס בין החינוך הדמוקרטי לבין שאלת התכלית?

מהי התכלית?

"הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' אלוהיך דורש ממך, כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוהיך" (מיכה, פרק ה', ח').

בנבואת מיכה באו הדברים לידי ניסוח מדויק. בניסוחים בני זמננו ניתן להרחיב ולומר:

מטרתנו היא להעמיד דור של אנשים בעלי עוז מחד וענווה מאידך. בעלי לב רגיש ומח חושב שאוזניהם כרויות לצרכי הזולת ועיניהם – מלאות ברק של שמחה ודעת. רגישים - אך עומדים על דעתם. מנומסים – אך מקשים מתוך סקרנות של אמת ומקיימים בגופם "לא הביישן למד".

לא, לא שכחתי. מנקודת השקפת עולמי, החינוך לאמונה הוא היסוד עליו יש לבנות את המעשה החינוכי. אך הסתייגות אחת לי מהמקובל: לא התוצר הסופי ששמו "בוגר" מעניין אותי. הילד שלפני, כאן ועכשיו על לבטיו וקשייו מאווייו ורצונותיו, יתרונותיו וחסרונותיו, הוא שעומד לנגד עיני. לכך יש להוסיף את השאיפות התרבותיות, המחברות לחברה והערבות לנעשה בה, את עומק הרוחב הדעת, ועוד ועוד ועוד.

השאלה הגדולה היא אם מכורח הנסיבות לא "שכחנו את התכלית". יתכן ויש מכם החולקים על התכלית. אך תהיה התכלית אשר תהיה, דומני שרוב המשותף על המפריד. בסופו של דבר דומני ש"ההיכל" הגדול שבנינו – יחד-גרר בעקבותיו את שכחת התכלית. בצדק מסוים אנו שקועים במבחנים, בעיות משמעת ציוני מגן וחומר לבגרות.

המשרד: רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092

כתובת אתר המשרד: <https://pop.education.gov.il/student-rights/>

E-mail: tova.edu@gmail.com

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

שאלות אלה תופסות משקל רב על רקע המציאות בה מוגשת הטכנולוגיה. ככל שעולם המחשבים ימשיך להציב פתרונות ישומיים מהירים וקלים, כך יפחת הצורך לברר את יסודות החיים ותכליתם.

יש משבר במערכת החינוך. יש משבר ערכי משמעותי ביחס לזהות האישית והלאומית, ביחס לתחושות האחריות והערבות, ועוד.

בדבריו של הרב קוק עומדת השאיפה לפשר בחייו של היחיד. פיתוח הרצון הפנימי להיות עובד ה' באמת, תלוי ביכולת לפתח שפה אישית. מכאן נובעת ההנחה ש"כשם שפרצופיהם שונים כן דעותיהם שונות" ומתוך צומחת ההנחיה "שאין אדם לומד תורה אלא ממקום שליבו חפץ". הנחיה זו גררה בעקבותיה את ההבנה: **"עשה לך רב". התלמיד בוחר לו רב ולא הרב בוחר לעצמו תלמידים.** הסכנה הגדולה שבחירות, אין בה כדי להעיב על הזוהר הגדול שבה. החירות מובילה את האדם לכדי מימוש עצמי פנימי ומתוך כך, לגילוי זהותו האישית והייחודית. אי ידיעת האופי העצמי, יש בה משום עבודה זרה. יש בה משום כפירה ביצירה האלוהית המיוחדת הבאה לידי ביטוי דרך "האני" המיוחד רק לי.

הבעיה היא שמסגרת חינוכית מתקשה בעיצוב הצרכים של כל אחד ואחד. היא מתקשה להכיר הלכה למעשה בעובדה שהאדם – עולם קטן הוא. ומתוך כך היא עוסקת בשורה של כללים חשובים, עמוקים, מחייבים אך לא בהכרח מתאימים למקום ולזמן בהם נאמרים.

וכיצד מגיבים התלמידים?

חלקם מורדים בגלוי. לא פעם הם גוררים תגובה קשה מצדנו. לא תמיד אנו מסוגלים לענות לשאלות שנובעות מתוכם. אנו עונים להם את התשובות שמתאימות לנו.

"באים מחנכים מלומדים, מסתכלים בחיצוניות, מסיחים דעה גם הם מן האני ומוסיפין תבן על המדורה, משקים את הצמאים בחומץ, מפטמים את המוחות ואת הלבבות בכל מה שהוא חוץ מהם, והאני הולך ומשתכת, וכיוון שאין אני אין הוא וקל וחומר שאין את ה" (אורות הקודש לראי"ה קוק חלק ג' עמ' קמ').

... עלינו להשקיע מאמץ רב בהתאמת הערכים הנצחיים בהם אנו מאמינים לאור מצוקות כל דור ודור. עלינו להכיר בשונות ומתוך כך לסייע לכל יחיד להיחשף אל עצמו. אני מאמין שחשיפה זו, מסייעת לכל אחד להיפגש עם צלם אלוהים המאיר מקרבו. חינוך אחר, "משכפלי", טכני, סטיגמטי, הוא מסוכן. ואם יבוא השואל ושאל: ראה, החינוך החרדי מצליח! אין לי אלא לומר בעצב: ההיסטוריה של עם ישראל מלמדת, שחינוך סגור, חד ממדי שלא מתמודד עם שאלות הזמן, מוביל בתהליך ארוך לתוצאות נוראיות. תנועת ההשכלה תעיד והמוני יהודים שהובילו את המהפכות הסוציאליסטיות והקומוניסטיות יוכיחו. ממה הם התאכזבו?! מה חפשו בשדות זרים? מה היה חסר להם שם, "על סף בית המדרש"? המוחלטות?! מסגרת קהילתית מוצקה?! רב בעל מעמד ברור?! אוטוריטה?! משפחה בעלת מבנה ברור?! כל אלה עמדו על תלם במלא עוזם. לדעתי, היה חסר

האני האיש. היכולת למצות תהליכים רוחניים ולפתח ראיית עומק. הספרות העולמית, הפילוסופיה הכללית והאידיאליזם העולמי הציבו בפני היהדות האירופאית אתגרים חדשים. כל אלה הביאו את הרב קוק לכלל מסקנות ברורות בעת שכתב את מאמר הדור. בספר האורות מדגיש הרב זצ"ל: **"הנפש של פושעי ישראל שבעקבתא דמשיחא, אותם שהם מתחברים באהבה אל עניני כלל ישראל, לארץ ישראל ולתחיית האומה היא יותר מתוקנת מהנפש של**

המשרד: רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092

כתובת אתר המשרד <https://pop.education.gov.il/student-rights/>

E-mail: tova.edu@gmail.com

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

שלמי אמוני ישראל" (אורות, אורות התחייה מג'). המשמעות היא שיש לנתח את התהליכים בפנימיותם ולהציב להם אלטרנטיבה.

חופש הבחירה והיכולת לעצב משנת חיים סדורה הנם המפתח ליצירת זהות אמונית דתית מוצקה בימינו אנו.

אינני רואה דרך אחרת, מזו הבאה לידי ביטוי בדברי התורה: "החיים והמוות נתתי לפניך ובחרת בחיים". כל מושג "היצר" לקוח מעצם העובדה שיש בחירה בין טוב לרע. כאדם מאמין, ברור לי שבורא עולם יכל לברוא עולם ללא בחירה. **כנראה שהבחירה היא חלק מהותי מהיותנו בני אדם.**

עתה, עלי להעניק מתוכי את שבי תוך הבחנה והכרה בשונות שבין תלמידי.

בני התגייס לצבא. הבאנו אותו לתחנה עם כל הנערים.

עכשיו גם פניו נוספו לפנים שנפרדים ממני

בחלונות אוטובוסים ורכבות חולפים שבחיי

פנים בגשם זורם או מסונורים בשמש. עכשיו גם פניו

בפינת החלון, כמו בולים על מכתבים.

לא "בולים על מכתבים" אנו מחנכים אלא זו הזכות לתואר הנשגב: אדם.

ולמען הסר ספק, אינני מתחמק מהסכנה שבחינוך לבחירה והעצמת מקומו של יחיד. היטיב לבטא את הסכנה שבהתעסקות באני העצמי גדי טאוב בספרו "המרד השפוף":

"הפסיכואנליזה שאמריקה מוצפת בה – הצורך ללמוד לקבל את עצמך, לרזות, להפסיק לעשן, לחייך, למצות את הפוטנציאל היצירתי או הרגשי, או הפיזי, להילחם בקמטים, להוריד את החומציות בפה, להשתזף ללא קרינה, לשדר ביטחון עצמי, לדעת "לתקשר", להיות מחובר, ללמוד לבכות, לא לשכוח לומר שאתה אוהב, להיות אסרטיבי לעשות מדיטציה וגיוגנג - כל אלה יותר משהם עדות לשחרור חדש הם עדות למצוקה חדשה. עליית תרבות ה"עצמי", סבור לאש, היא תוצאה של ייאוש קשה, של תחושת ריק וחוסר משמעות, שמביאה איתה הקריסה של המסגרות הקושרות את האדם לטוב ולרע. למשהו רחב וגדול יותר ממנו עצמו. זוהי תגובתנו לאובדן תחושת הסדר והמשמעות. כאשר אנחנו מאבדים את ההרגשה שיש משמעות למעשה אנושי מעבר לכאן ועכשיו, כאשר האדם הופך בעיני עצמו לבדיד וכאשר העולם סביבו נתפס לא כרצף, אלא כאי סדר אקראי של מקטעים, אין לו אלא לפנות "פנימה" (עמ' 126).

המשרד: רחוב השלושה 2 ת"א, מיקוד: 61092

כתובת אתר המשרד: <https://pop.education.gov.il/student-rights/>

E-mail: tova.edu@gmail.com

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

אין לי ספק שאתגר החרות המוצג כאן ומקומו החיוני במערכת החינוך צריך בקרה ובחינה מדוקדקת. חושבני, כבני תורה, שעולמנו ההלכתי מאפשר לנו למצות את האיזונים הנכונים בין התפיסות השונות.